

УДК 378.016:81'243

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Олена Вікторівна Василенко

кандидат педагогічних наук, доцент

старший науковий співробітник відділу андрагогіки

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

м. Київ, Україна

Анотація

У статті розглядаються шляхи реалізації індивідуального підходу в процесі організації самостійної роботи з вивчення іноземної мови в немовних ВНЗ: врахування базового рівня мовної підготовки та індивідуально-психологічних особливостей студентів, використання різнорівневих вправ, навчання студентів навичкам самоконтролю, оцінювання результатів самостійної роботи залежно від докладених зусиль, надання необхідної допомоги у процесі виконання самостійної роботи тощо. Індивідуальна самостійна робота дає змогу сформува-ти індивідуальний стиль самостійної навчальної діяльності кожного студента.

Ключові слова: *індивідуальний підхід; іноземна мова; самоконтроль; самостійна робота; студенти.*

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки. У сучасних умовах, коли обсяг необхідних для людини знань значно збільшився, важливо навчити студента орієнтуватися у стрімкому потоці інформації, щоденно поповнювати свої знання. У зв'язку з цим суттєве значення має розроблення форм організації, методів управління та контролю самостійної роботи студентів, які вивчають іноземну мову у немовних вищих навчальних закладах. Навчальний процес необхідно налагодити таким чином, щоб студент без примусу прагнув до систематичного, активного, самостійного оволодіння знаннями. При цьому він повинен сам оцінювати свій рівень підготовки, самостійно обирати темп і визначати рівень засвоєння знань (не нижче визначеного мінімуму), переживати позитивні емоції у процесі навчання.

Самостійна робота завжди має індивідуальний характер, оскільки кожний студент використовує джерело інформації залежно від своїх потреб і можливостей, щоб прийти до необхідного результату, отже,

розв'язати проблеми організації самостійної навчальної діяльності можна через індивідуалізацію та нерозривно пов'язану з нею диференціацію навчання.

Мета. Визначення шляхів реалізації індивідуального підходу в процесі самостійного оволодіння іноземною мовою є завданням цієї статті.

У методичній літературі відобразилися численні питання, пов'язані з організацією індивідуального підходу до студентів у процесі навчання іншомовної мовленнєвої діяльності, в тому числі в умовах самостійної роботи (Л. Амбросімова, М. Ляховицький, В. Кисельова, О. Метьюлкіна, С. Ніколаєва, Є. Пасов, Є. Полат, Л. Смалько, М. Сосяк та ін.). Проте зазначається, що як в теоретичному, так і в практичному плані індивідуальній самостійній роботі приділяється мало уваги [1, с. 16]

Виклад основного матеріалу. Серед факторів, що заважають організації самостійної навчальної діяльності з урахуванням індивідуального підходу, насамперед, можна виділити: відсутність організаційних умов для реалізації індивідуальних здібностей студентів; усередненість всього процесу навчання, тобто орієнтація на деякого середнього студента, якого не існує в природі; пріоритет оцінки знань та вмінь, а не зусиль, витрачених студентом на оволодіння цими знаннями, вміннями, навичками, що призводить до стримування інтелектуального, творчого розвитку учнів [4, с. 10].

Під індивідуальним підходом до навчання мається на увазі навчання студентів іноземного мовлення за єдиною програмою, але з урахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей [2, с. 18]. При цьому на перший план ставиться завдання допомогти студентам оволодіти базовим рівнем іншомовного мовлення, вихід за межі якого завжди бажаний.

Необхідність індивідуального підходу в організації самостійної діяльності студентів щодо вивчення іноземної мови обумовлюється тим, що:

- індивідуальні самостійні роботи орієнтують студентів на самостійність у діях і вчинках, а отже, на самовизначення в освіті та сприяють особистісному розвитку;
- індивідуалізація сприяє особистісному визначенню цілей навчальної діяльності, прогнозуванню самими студентами своїх успіхів і прогресу в навчанні;
- знання, розуміння та врахування викладачами індивідуальних стилів студентів і базового рівня знань допомагає встановити ефективні взаємини між суб'єктами навчального процесу;

- вибір індивідуальної стратегії у навчанні підсилює відчуття задоволення та сприяє позитивній морально-психологічній атмосфері навчання, яка є однією з важливих умов успішного навчання іноземної мови [5, с. 12].

До основних цілей індивідуалізації самостійного навчання студентів іноземної мови належать такі: заповнення прогалин у вихідному рівні володіння іншомовним мовленням і своєчасне усунення нового відставання, що з'являється; розвиток інтелектуального кругозору, психічних процесів і якостей особистості студентів, які відіграють провідну роль в оволодінні іншомовним мовленням; формування індивідуального стилю оволодіння іншомовним мовленням, а також активізацію навчально-виховного процесу з іноземної мови; створення позитивного емоційного фону навчального процесу; стимулювання самостійної навчальної діяльності тощо [2, с. 58].

Забезпечення індивідуалізації навчання обумовлено необхідністю врахування індивідуально-психологічних особливостей студентів (розвиток психічних функцій пам'яті, мислення і т. д.), а також різноманітності складу контингенту учнів за вихідним рівнем володіння іноземною мовою. У вищих навчальних закладах вплив індивідуальних відмінностей значно сильніший, аніж у школі (відмінності у віці, шкільній підготовці тощо). Від рівня базових знань залежить рівень підготовленості студентів до самостійного оволодіння іноземною мовою, тому для ефективного управління самостійною роботою до структури її організації необхідно ввести етап попереднього контролю, який би встановлював ступінь повноти базових знань у кожного студента перед початком вивчення дисципліни. Отримані дані дають інформацію про потенційну невідповідність тих знань, що були отримані раніше, і тих, що плануються.

Як свідчить практичний досвід, в якості знань студентів існують суттєві недоліки: безсистемність, недостатнє знання теоретичного матеріалу, недостатня сформованість навчальних та інтелектуальних умінь. Тому під час організації викладачем самостійної роботи, особливо на початковому етапі у ВНЗ, має бути ще один етап – корегування та підвищення (за потреби) базових знань до необхідного рівня. Відновлення опорних знань та навичок проводиться шляхом повторення необхідного навчального матеріалу перед початком вивчення курсу або ведеться паралельно із вивченням нового навчального матеріалу. Таким чином, систему самостійної роботи у вищому навчальному закладі доцільно доповнити попереднім етапом з двох елементів: визначення рівня базових знань та їх коректування, що відповідає принципу індивідуального підходу до навчання.

Коливання у загальному рівні знань, навичок і вмінь в іноземній мові студентів обумовлюють необхідність вводити самостійні роботи різної складності, тобто здійснювати диференціацію самостійної діяльності студентів. Дослідження теорії та практики навчання іноземної мови студентів засвідчують, що доцільним є впровадження в навчальний процес трьох основних типів різнорівневих самостійних робіт, що забезпечують достатню диференціацію навчання і ґрунтуються на рівнях сформованості самостійності студентів, – копіюючої, відтворюючої і творчої самостійності [3, с. 98].

Перший тип самостійної роботи – репродуктивний, або копіюючий, реалізація якого можлива лише на базі завдань з поопераційним самоконтролем; найбільш ефективними такі завдання є для студентів з низьким рівнем підготовки, а також для всіх студентів на стадії первісного засвоєння матеріалу. На цьому рівні студент спостерігає за діями викладача і копіює їх, він працює у співробітництві з викладачем. Прикладом вправ такого рівня можуть бути: імітація мовленнєвих зразків, вправи на розвиток фонематичного слуху, вправи з ключами на засвоєння лексико-граматичного матеріалу тощо.

Самостійні роботи другого типу мають пізнавально-пошуковий характер. Студент здатний самостійно відтворювати прийом, засвоєний у роботі разом з викладачем, використовує його в аналогічних умовах діяльності. Цей тип роботи рекомендується для студентів із середнім рівнем підготовки. Згідно з вимогами до цього типу самостійних робіт, лише частина вправ (найбільш складних) підкріплюється ключами. Прикладом таких вправ можуть бути: завершення незакінчених речень, «бесіда» зі співрозмовником, переказ прочитаного матеріалу, відтворення висловлення-зразка без змін його форми і змісту, трансформація форми висловлювання, читання фабульного сюжету з подальшою репродукцією основного змісту.

Третій тип самостійних робіт (творчий, евристичний) передбачає, що студент здатний самостійно обирати матеріал, визначати ціль засвоєння та необхідний інструментарій. Під час виконання завдань цього типу студент не забезпечується повною системою орієнтирів, що вимагає від нього самостійного пошуку шляхів вирішення навчального завдання. На цьому етапі студент може застосовувати засвоєний прийом у нових неаналогічних умовах діяльності, що являє собою остаточну та повну його готовність до самостійної діяльності. До виконання завдань цього рівня складності першими приступають сильні студенти, а потім поступово переходять всі. Завершальним етапом роботи з кожної навчальної теми має бути виконання саме таких завдань,

оскільки лише вони наближають студентів до умов реального спілкування. Прийоми власне самостійного виду діяльності такі: складання самостійного висловлення (розповідь, опис, судження); самостійне розширення або скорочення висловлення; складання висловлення-огляду з використанням декількох джерел інформації.

Незалежно від того, що визначається як основна мета вивчення іноземної мови в немовному ВНЗ: читання або усне мовлення, – ця мета завжди комунікативна. Відповідно до цього, зміст індивідуального самостійного навчання має бути також орієнтований на вироблення комунікативних навичок. На жаль, часто самостійну роботу розуміють як виключно репродуктивну діяльність, у процесі якої студенти мають виконувати величезну кількість тренувальних вправ, позбавлених комунікативної спрямованості, які не мають творчого характеру. Натомість, індивідуальні самостійна робота повинна орієнтуватися на розвиток творчих здібностей студентів, ставити перед ними розумові, пізнавальні завдання, організовувати пошукову діяльність, створювати проблемні ситуації, містити мовленнєві вправи, які наближають і готують студентів до використання мови як засобу спілкування.

Враховуючи індивідуальні особливості та рівень мовної підготовки кожного студента, кожний викладач може змінювати види і прийоми самостійної роботи. Так, можна збільшити завдання студентам, які швидше за інших засвоюють матеріал, і навпаки – зменшити те ж саме завдання для студента зі слабкою шкільною підготовкою. Викладач повинен проявити максимальну гнучкість в роботі з кожним студентом.

Проте індивідуалізацію навчання не варто зводити лише до послідовної мінімізації та спрощення матеріалу для найменш підготовлених студентів. Індивідуальний підхід до самостійної роботи передбачає диференціацію не лише обсягу, змісту, складності та термінів виконання намічених завдань, а й міри та характеру допомоги, що надається, у навчанні. Задаючи завдання, викладач має показати засоби самостійної діяльності, що сприяють міцному й осмисленому засвоєнню матеріалу. Завдання викладача полягає в тому, щоб знайомити студентів з раціональними прийомами і навчати їх як спеціальним навчальним діям (під час роботи з лексичним, граматичним, фонетичним матеріалом, у процесі удосконалення вмінь здійснювати всі види мовленнєвої діяльності), так і загальним навчальним вмінням. Тобто потрібно не тільки приділяти увагу контролю результату, а й самому процесу самостійної роботи з метою підвищення її якості.

Для менш підготовлених студентів необхідними є більш детальні пояснення та рекомендації щодо виконання завдань, їх потрібно

частіше контролювати, заохочувати, надавати їм допомогу, створюючи і підтримуючи доброзичливу атмосферу під час опитування та контролю, дозволяти їм користуватися будь-якими самостійно підготовленими допоміжними матеріалами у вигляді планів відповідей, коротких конспектів, ключових слів, змістовних опор до тексту тощо. Незалежно від вибору конкретних форм надання допомоги таким студентам, варто пам'ятати, що саме диференціація допомоги у навчанні є провідним напрямом у розробленні проблем індивідуалізації самостійного навчання іноземної мови.

Необхідність диференціації самостійних робіт під час аудиторних занять обумовлена різною підготовкою кожного окремого студента до конкретного заняття. Під час фронтальної роботи з групою викладач встановлює рівень підготовки до заняття і на цій основі підбирає те чи інше завдання для самостійного виконання в аудиторії. Визначення оптимального розподілу часу на фронтальну та самостійну роботу студентів на занятті показало, що найбільш раціональним є співвідношення 2:1, тобто із 90 хв занять 60 хв відводяться на фронтальну роботу, а 30 – на самостійну [2, с. 112].

Здійснення індивідуального підходу у навчанні студентів іноземної мови можливо при посиленні ролі самого студента в управлінні своєю самостійною роботою через самоконтроль. Студент, порівнюючи індивідуальні результати навчальної діяльності з оптимальними, може сам робити висновок про успішність своєї роботи, а викладач, аналізуючи динаміку показників навчання кожного учня, може визначити, чи викликані їх відхилення від запланованих результатів через недоліки у навчальній роботі або особисті якості студента. Іноземна мова як навчальний предмет користується своїми специфічними прийомами навчання самоконтролю як універсальної інтелектуальної здібності.

Індивідуальна самостійна робота в системі навчального процесу вищої школи є таким засобом навчання, що дає змогу сформувати індивідуальний стиль самостійної роботи кожного студента. Індивідуальний стиль навчання варто розуміти як систему індивідуальних своєрідних способів і прийомів навчальної діяльності, обумовлену певними факторами (рівнем знань, умінь та навичок, віковими і соціологічними особливостями, ставленням до навчання, мотивами навчання тощо), яка складається у студента для найкращого здійснення навчальної діяльності.

Важливим фактором у процесі індивідуалізації самостійного навчання іншомовного мовлення є оцінка знань. Є. Полат вважає

справедливим оцінювати не стільки досягнуті результати, скільки зусилля студента [4, с. 9]. Якщо студент, не докладючи особливих зусиль, може отримати відмінну оцінку за вимогами базового рівня, у нього немає потреби старатися. Якщо оцінюються не зусилля, а знання на базовому рівні, та ще й порівняно з сильними студентами, у середніх і слабких практично немає стимулу докладати зусилля для досягнення кращого результату. Лише тоді, коли студент усвідомлює, що його оцінюють з урахуванням його здібностей, витрачених зусиль, він може зрозуміти, навіщо йому старатися.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Отже, в організації та здійсненні самостійної роботи з вивчення іноземної мови важливу роль відіграє індивідуальний підхід, а саме: визначення і врахування (за необхідності – корегування) базового рівня мовної підготовки студентів, врахування їх індивідуально-психологічних особливостей, використання різнорівневих вправ, оцінювання результатів самостійної роботи залежно від докладених зусиль, навчання самоконтролю, надання необхідної допомоги у процесі виконання самостійної роботи тощо.

Список використаних джерел

1. *Метьолкіна О. Б.* Адаптивні вправи для індивідуалізованого навчання / О. Б. Метьолкіна // Іноземні мови. – 1995. – № 2. – С. 48–50.
2. *Николаева С. Ю.* Индивидуализация обучения иностранным языкам : монография / С. Ю. Николаева. – К. : Вища школа, 1987. – 140 с.
3. *Парсяк О. Н.* Організація самостійної роботи у процесі формування навичок усного мовлення / О. Н. Парсяк // Сучасні проблеми вищої освіти : зб. доп. до наук.-практ. конф. / Національний ун-т «Києво-Могилянська Академія». Миколаївська філія. – Миколаїв : Видавничий відділ НаУКМА, 1998. – С. 98–100.
4. *Полат Е. С.* Разноразное обучение / Е. С. Полат // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 6. – С. 6–11.
5. *Смалько Л. Є.* Індивідуалізоване навчання в системі підготовки майбутнього педагога у США : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Л. Є. Смалько ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2000. – 20 с.

References

1. Metolkina O. B. Adaptivni vpravy dlya individualizovanogo navchannia/O.B.Metolkina//Inozemnimovy.–1995.–№2.–S.48–50.
2. Nykolaeva S. Yu. Individualizatsiya obucheniya inostrannym yazykam : monografiya / S. Yu. Nikolaye-va. – K. : Vyshcha shkola, 1987. – 140 s.
3. Parsiak O.N.Organizatsiya samostijnoi roboty uprotsesi formuvannia navychok usnogo movlennia / O. N. Parsiak // Suchasni problemy vyshchoi osvity : zb. dop. do nauk.-prakt. konf. / Natsionalnyi un-t „Kyievo-Mogylianska Akademiya”. Mykolayivska filiya. – Mykolayiv : Vydavnychiy viddil NaUKMA, 1998. – S. 98–100.
4. Polat E. S. Raznourovnevoye obucheniye / E. S. Polat // Inostrannyye yazyki v shkole. – 2000. – № 6. – S. 6–11.
5. Smalko L. Ye. Individualizovane navchannya v systemi pidgotovky maibutnogo pedagoga u SShA : avtoref. kand. ped. nauk : 13.00.01 / L. Ye. Smalko ; NPU im. M. P. Dragomanova. – K., 2000. – 20 s.

Елена Викторовна Василенко

кандидат педагогических наук, доцент
старший научный сотрудник отдела андрагогики
Институт педагогического образования и образования взрослых
НАПН Украины
E-mail: andragogika@ukr.net

Василенко О. В.

ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ ПОДХОД ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

В статье рассматриваются пути реализации индивидуального подхода в процессе организации самостоятельной работы по изучению иностранного языка в неязыковых вузах: учет базового уровня языковой подготовки и индивидуально-психологических особенностей студентов, использование разноуровневых упражнений, обучение студентов навыкам самоконтроля, оценивание результатов самостоятельной работы в зависимости от приложенных студентами усилий,

предоставление необходимой помощи в процессе выполнения самостоятельной работы и т. д. Индивидуальная самостоятельная работа позволяет сформировать индивидуальный стиль самостоятельной учебной деятельности каждого студента.

Ключевые слова: *индивидуальный подход; иностранный язык; самоконтроль; самостоятельная работа; студенты.*

Olena Viktorivna Vasylenko

Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor,
Senior Researcher of the Andragogy Department
Institute of Pedagogical and Adult Education of NAPS of Ukraine
E-mail: andragogika@ukr.net

Vasylenko O.

INDIVIDUAL APPROACH IN ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK ON FOREIGN LANGUAGE

Abstract

The article dwells upon the ways of realization of individual approach in the process of independent work for foreign languages learning in the non-linguistic higher educational establishment such as: taking into consideration basic language level and individual-psychological peculiarities of students, using different-level tasks, teaching students self-control skills, assessment of the independent work results according to made efforts, helping during the process of the independent work etc. The definition of the independent work is given. Individual independent work allows to create a learning individual style for each student. The author presents the factors that hinder the organization of independent learning activity on the basis of individual approach and main objectives of individualization of the independent students' learning foreign languages. Ensuring individualization of education is connected with the need to take account both individual psychological characteristics of students, namely, the development of mental functions of memory, thinking, and the diversity of the students contingent by initial level of foreign language. It is noted that according to the individual characteristics and the level of language training of every student, the teacher can change the types and techniques of individual work, showing maximum flexibility in work with students. The task of the teacher is to let know students the rational techniques and teach them both special learning acts (during the work with lexical, grammatical, phonetic material) and general learning skills.

Key words: *individual approach; foreign languages; self-control; independent work; students.*